

Státní maturita Ano nebo ne

Ondřej Štefl, Scio
steffl@scio.cz

Obsah

Mámení státních maturit.....	3
Státní maturity – kvadratura kruhu.....	3
Co nás má na státní maturitě?.....	5
1. Nahradí (nekvalitní) přijímací zkoušky na vysoké školy.....	5
2. Poskytne informaci o kvalitě a vývoji středního školství u nás.	5
3. Poskytne informace o kvalitě práce jednotlivých středních škol.	6
4. Určí směr další výuky na středních školách.	6
5. Sníží rozdíly ve výstupních znalostech maturantů	7
6. Zaručí maturantům důležitý certifikát.	7
7. Příprava již stála spoustu peněz a čím déle se bude odkládat, tím bude dražší.	8
Devatero řemesel - desátá bída	9
Všeobecná středoškolská zkouška	10
Rizika státní maturity	11
1. Pokles celkové úrovně středoškolské výuky.....	11
2. Zúžení cílů středoškolské výuky	11
3. Krok proti kurikulární reformě.....	11
4. Chaos v kurikulárních dokumentech	12
5. Švindlování a pokles morální autority středních škol	12
6. Školská veřejnost není na státní maturitu připravena	12
7. Nepřesvědčivě připravená realizace.....	13
Závěrečná poznámka autora.....	14

Mámení státních maturit

Jan Ámos Komenský Labyrintu světa píše: „Složené z domnění a zvyku. Byly pak brylly ty (jde o brýle mámení, pozn. OŠ.), jakž sem potom vyrozuměl, z skla Domnění vykroužleny; a rámcové, v nichž byly, byli z rohu, jenž Zvyk slove.“ A dále „Ač ste mi usta sevřeli a oči zastřeli, věřím však svému Bohu, že mi rozumu a mysli nesvážete.“

O státních maturitách se mluví již od roku 1996, tedy deset let. Na počátku jsem byl jejich zastáncem, dokonce jsem se podílel na jejich přípravě. Mnohé od té doby vyřešil čas, na něco jsme si zvykli a něco byl omyl už tehdy. Chci zde vysvětlit, proč jsou státní maturity neřešitelným problémem, a také postupně probrat, co má mí zastánce státních maturit a proč jde jen o mámení.

Státní maturitou zde míním státem zadávanou zkoušku, která bude částí maturity a bude shodná pro velkou část maturantů. Může to být i to, co zákon 561/2004 Sb. nazývá společnou částí maturitní zkoušky.

Státní maturity – kvadratura kruhu

Stovky let se matematici pokoušeli pravítkem a kružítkem udělat čtverec, který má stejnou plochu jako daný kruh. V roce 1892 Ferdinand von Lindemann dokázal, že kvadratura kruhu prostě není možná. Mnozí lidé se o to dodnes pokoušejí.

Proč tedy není žádný dobrý způsob, jak rozumně koncipovat státní maturity? Bylo by třeba vyhovět třem nepominutelným požadavkům (možná je požadavků i víc, ale tyto tři k důkazu nemožnosti něco takového udělat stačí):

1. Maturita je zafixována v myslích celého národa (a učitelů středních škol zvláště) jako vyvrcholení středoškolského studia. Slovo maturita se dokonce užívá v přeneseném významu jako vrcholná zkouška – řidičská maturita, vodácká maturita, skautská maturita atd. Absolvování maturity vyjadřuje, že umím vše, co umět mám.
2. Výuka na různých typech středních škol je velmi rozdílná pojetím, obsahem i rozsahem, a to i ve všeobecně vzdělávacích předmětech, které se mají stát předmětem státních maturit. Na jedné straně jsou gymnázia a na druhé střední odborná učiliště s maturitou.
3. Každá maturita platí stejně. Podle platných zákonů máme u nás jednu maturitu, jedno „úplné střední vzdělání“.

Tyto tři požadavky však nelze splnit najednou. Body 1 a 2 vyžadují, aby maturita na různých školách byla různá. Je-li totiž výuka různá (bod 2) a maturita má završit výuku (bod 1), nemůže být na všech školách státní maturita stejná. Pokud však bude stát organizovat několik různých státních maturit (lehčí a těžší), jak vysvětlit, že mají stejnou platnost (bod 3), a proč by měl někdo skládat tu obtížnější, když platí stejně. (q.e.d.)

V zemích, kde již dlouho funguje nějaká analogie státní maturity požadavek 3 nemají. Státní maturita má několik různých úrovní (což někteří navrhují i zde), které mají různou platnost. Např. v GB je ke vstupu na VŠ potřebná A-Level, v Holandsku VWO apod. U nás však komunisté po roce 1948 zavedli, že platnost maturity na SOU je stejná jako na gymnáziu. Předtím například ani maturita na reálném gymnáziu neopravňovala ke vstupu na filozofické fakulty, práva a medicínu, tam mohl jen absolvent klasického gymnázia. Nechci polemizovat o tom, co je dobře, ale jisté je, že změna současného stavu rovnosti by vyvolala ohromný odpor ze strany SOŠ a SOU. To je také důvod, že žádná politická reprezentace nenašla odvahu něco takového ani navrhnout, natož prosazovat.

Není se ovšem co divit, je to složitý problém. Jen málokdo si uvědomuje, jak rozsáhlé dopady by více úrovní maturity mělo. O maturitě nebo o úplném středním vzdělání (s maturitou) se mluví celkem ve více než 250 platných zákonných normách, jen namátkou: o stanovení kvalifikačních předpokladů odborných lesních hospodářů, o silniční dopravě, o barvení a značkování některých uhlovodíkových paliv a maziv, o Bezpečnostní informační službě, o vyšších soudních úřednících, v řádu zdravotní

a odborné způsobilosti na dráze, o způsobilosti osob k provozování vnitrozemské vodní dopravy. Některé jsou i zábavné, kdo by řekl, že se i v zákonu o lihu hovoří o maturitní zkoušce.

Klíčové jsou ovšem dva předpisy:

Nařízení vlády 469/2002 Sb., kterým se stanoví katalog prací a **kvalifikační předpoklady**. Zde se v § 4 odstavci (1) praví: „Kvalifikační předpoklady vzdělání pro výkon prací v jednotlivých platových třídách jsou: 6., 7. a 8. platová třída: střední vzdělání s maturitní zkouškou“.

Dále je zde zákon 111/1998 Sb. **o vysokých školách**, kde se v § 48 v odstavci (1) píše: „Podmínkou přijetí ke studiu v bakalářském a magisterském studijním programu je dosažení úplného středního nebo úplného středního odborného vzdělání. Ke studiu v oblasti umění mohou být přijati též uchazeči s vyšším odborným vzděláním poskytovaným v konzervatořích.“

Bez ohledu na typ absolvované školy má úspěšný maturant možnost hlásit se na vysokou školu a ve státních službách má nárok na 6. až 8. platovou třídu. Umí někdo z navrhovatelů víceúrovňové maturity také říci, jak se více úrovně projeví jen v těchto dvou předpisech? Ale pokud tento problém nevyřešíme, nemá smysl o víceúrovňové maturitě ani uvažovat. S jednoúrovňovou maturitou však není možné naplnit požadavky 1 a 2.

Co nás mámi na státní maturitě?

Vezměme důvody, které se uvádějí ve prospěch zavedení státní maturity, pěkně popořadě.

1. Státní maturita nahradí (nekvalitní) přijímací zkoušky na vysoké školy

Za uplynulých deset let se mnohé změnilo, přijímací testy jsou kvalitnější, často profesionální. V roce 2007 se již více než polovina uchazečů podrobí testu obecných studijních předpokladů. Jen na Masarykově univerzitě v Brně půjde asi o 35 tisíc uchazečů, dalších asi 32 tisíc projde na různých fakultách obdobným testem v rámci Národních srovnávacích zkoušek organizovaných společností Scio. To je obecně dobrá zpráva i pro střední školy. Je vidět, že vysoké školy ztrácejí o zjišťování znalostí v jednotlivých předmětech zájem. Střední školy se tak mohou soustředit na užitečnější věci než plnit hlavy svých maturantů sumou encyklopedických znalostí, kterými byly přijímací zkoušky (zvláště některé) dříve proslulé. Test obecných studijních předpokladů (OSP, viz www.scio.cz/in/osp.asp) sice byl v sondách maturant, ale stěží bude v dohledné době součástí státní maturity – není to žádný předmět. Kdo by byl za výsledek ve škole zodpovědný? A už dnes si učitelé na středních školách stěžují, že na test OSP nelze studenty připravovat (není to sice pravda, ale to je jiný problém). Teprve až kurikulární reforma projde celým středním školstvím, je možné si něco takového představit – test OSP totiž prakticky testuje významnou část klíčové kompetence k učení.

Aby státní maturita mohla hrát roli v přijímacím řízení, musejí se pro ni také rozhodnout vysoké školy. Mluvil jsem s více než 110 představiteli vysokých škol a jen málo z nich s využitím počítá. Problém je mj. v současné struktuře poptávky po jednotlivých oborech vysokých škol. Na jedné straně jsou zde obory, kde je velký převis zájemců (většinou obory humanitní – psychologie, právo, sociální služby atd. atd., kde není výjimkou dvanáctinásobný převis poptávky). Tam by byla státní maturita málo náročná, a tudíž nepoužitelná. Taktéž umělecké obory mají zcela speciální požadavky, kterým státní maturita nemůže vyhovět. A na druhé straně jsou technické obory, kde berou skoro každého. Tam rozhodně nemají v úmyslu odrazovat uchazeče třeba požadavkem státní maturity z matematiky, když už dnes mají uchazečů málo. Střed, kde je převaha poptávky přiměřená (mezi 150 a 300 %), je překvapivě malý. Spadají do něj zejména lékařské, některé přírodovědné a některé ekonomické obory. Lékaře stěží uspokojí předmět přírodovědně-technický základ nebo čeština. A tak snad jen u posledních dvou typů fakult je využití maturity možné. Pokud ovšem nepřejdou na OSP. Nejspíše by byla některými fakultami využívána státní maturita z cizích jazyků.

Rozsah případného použití vysokými školami by byl ovšem celkově malý a dělat státní maturity kvůli přijímacím zkouškám na vysoké školy by bylo neobyčejně neefektivní řešení (náklady viz dále).

2. Státní maturita poskytne informaci o kvalitě a vývoji středního školství u nás.

Tyto informace již dávno máme. Má je ÚIV ze Sond maturant, má je Cermat z každoročních Maturit nanečisto, má je Kalibro i Scio ze svých rozsáhlých šetření. K dispozici jsou i časové řady. Stačilo by je jen analyzovat. Ale o to zatím nikdo neprojevil zájem! Cermat podle všeho žádné analýzy nedělá a MŠMT je patrně nežádá.

Jeden z důvodů, proč takové analýzy MŠMT nežádá, bude nejspíše v tom, že by nevědělo, co s nimi. (Nové vedení možná ano, ale to minulé stěží.) Například výsledky Sondy maturant 98 využil pro rozsáhlejší analýzy jen Petr Matějů (současný náměstek pro vysoké školství) s Janou Strakovou. Jejich studie *Vzdělání jen pro elitu* však vzbudila jen malý zájem i přesto, že výsledky jsou více než varující. Aby mělo smysl shromažďovat informace, musíme vědět k čemu a jaké analýzy budeme provádět. A když zjistíme problémy, zda máme nástroje, jak je řešit. Ví to někdo, má někdo nějaký plán? Myslím, že spíše ne. Výsledky z mezinárodních šetření TIMSS a PISA přinesly řadu velmi závažných zjištění: naše zaostávání ve čtenářské gramotnosti, obrovské rozdíly mezi jednotlivými typy středních škol, zhoršení v matematice i přírodovědných předmětech během pár let, velký odpor žáků k výuce matematiky apod. Nevzpomínám si, že by ke kterémukoliv problému bylo přijato nějaké opatření.

A i kdybychom potřebné informace neměli, opravdu je potřebovali a věděli co s nimi, je hloupost organizovat kvůli tomu velice nákladné celostátní testování. Mnohem vhodnější a mnohem levnější jsou výběrová šetření. Ta navíc nemusejí přesně odrážet stanovené katalogy cílových požadavků a mohou se lépe zaměřit na určitý problém, mohou být doprovázeny dotazníkem apod. To všechno

u maturity nejde, tam se průběh musí podřídit certifikaci žáka. Podle všeho by však docela stačilo lépe využívat mezinárodních šetření, kterých se tak jako tak účastníme.

3. Státní maturita poskytne informace o kvalitě práce jednotlivých středních škol.

Neposkytne! K hodnocení skutečné práce školy je zapotřebí znát nejen kvalitu žáků na výstupu, ale také na vstupu. O kvalitě vypovídá rozdíl, tzv. přidaná hodnota školy. Tu ale maturita nezjistí, jen vyvolá mediálně informační rozruch. Potvrdí, co už dávno víme - školy, které si vybírají žáky, dosahují na konci lepších výsledků. Na předních místech tedy budou výběrová gymnázia, a to bez ohledu na to, zda svých úspěchů dosahují výběrem nejlepších žáků a kvalitou své práce, anebo jen výběrem nejlepších žáků. Maturita jejich postavení jen posílí (kdo by se nepochlubil dobrým výsledkem), a tak si budou moci vybírat ještě lepší žáky.

Co je ale horší: školám, které v maturitě nedosáhnou dobrých výsledků, ublížíme. Bude marné vysvětlovat, že škola má vysokou přidanou hodnotu, ale že se na ni hlásí horší žáci. To tradičně rodiče nezajímá a nezajímá to ani média.

A tak školy, které v maturitách uspějí, nebudou mít žádnou velkou motivaci ke zlepšování – přijde samo s lepšími žáky. A naopak školám, které neuspějí, ještě zhoršíme jejich výchozí pozici. Cesta ke zkvalitňování vzdělávání na středních školách (což by jistě mělo být cílem všech podobných opatření) tudy jistě nevede.

Některé kraje i jednotlivé školy si ovšem již uvědomily, že informaci o skutečné kvalitě práce škol – přidanou hodnotu – potřebují. A tak maturita nematurita, již loni začaly se zjišťováním. V roce 2006/7 se projektu Vektor (viz <http://www.scio.cz/skoly/vektor/index.asp>), který je zaměřen právě na zjišťování přidané hodnoty, účastní školy Středočeského, Jihomoravského a Karlovarského kraje a Prahy, kromě toho další 200 středních škol ze své vůle a za své peníze. Další 3 kraje to plánují pro další školní rok. Princip subsidiarity říká, že není moudré, aby do toho zasahoval stát, který navíc až na výjimky střední školy nezřizuje a není povolán do jejich činnosti zasahovat.

4. Státní maturita určí směr další výuky na středních školách.

Ano, to bohužel určí! Zkušenosti z celého světa potvrzují, že ve školách se nakonec vždy učí právě to, co se testuje a co má pro školu a žáky význam. Čím je význam větší, tím více to vytlačuje vše ostatní. A maturita má velký význam. Zavedení státní maturity tedy nepochybně soustředí pozornost všech středních škol na to, co bude jejím obsahem.

V době, kdy na základních školách probíhá kurikulární reforma, v době, kdy není jasné, jak a kdy tato reforma postoupí na střední školy, a kdy není jasné, co se na středních školách bude učit za 4 roky, v době, kdy vysoké školy ztrácejí o encyklopedické znalosti v předmětech zájem, v té době je ovšem určování dalšího směru vzdělávání pomocí státní maturity opravdu na pováženou.

Kdo to vlastně určuje? Pracovníci CERMATu? Jaké k tomu mají pověření a kvalifikaci? Nebo VÚP nebo NÚOV, do jejichž kompetence by to spíše spadalo? Ukázkovým příkladem nejasností jsou katalogy cílových požadavků k maturitě. Vytvořil je CERMAT pro všechny maturanty. Vedle toho a prakticky nezávisle vznikají dvojí RVP, pro gymnázia je vytváří VÚP a pro odborné školy NÚOV. Kdo se komu má přizpůsobit, jaké mechanismy to zajistí? Pokud tyto dokumenty nebudou v **naprostém souladu**, budou vznikat problémy, které v dlouhodobém horizontu poškozují celý vzdělávací systém. Kromě jiného bude každý nesoulad snižovat důvěru učitelů a žáků v celý systém kurikulárních dokumentů a testů (Co vlastně platí?). U státní maturity pak hrozí i napadení rozdílů soudní cestou zejména ze strany neúspěšných žáků.

Že jde o nesystémové řešení ukazuje také porovnání maturit a závěrečných zkoušek. Zatímco závěrečné zkoušky řeší celkem logicky NÚOV, maturity řeší CERMAT. Jaký to však má důvod, proč neřeší i závěrečné zkoušky CERMAT, nejsou snad i závěrečné zkoušky evaluací na úrovni žáka?

Problém v nejasných kompetencích by byl velmi vážný i v případě, že by maturity byly perfektně připraveny a katalogy cílových požadavků byly bezchybné a všeobecně vítané. Jak ale dobře víme, není to tak.

Pro určování dalšího směru nejen státní maturitu nepotřebujeme. Zde může napáchat nedozírné škody.

5. Státní maturita sníží rozdíly ve výstupních znalostech maturantů

Jak potvrdily výsledky Sond maturant (a asi také Maturit nanečisto, ale analýzy patrně neexistují), jsou rozdíly ve znalostech mezi maturanty skutečně veliké. Kupodivu jen malá pozornost byla věnována tomu, že nemalý podíl maturantů neumí prakticky nic. Pod hranicí náhodného výsledku se pohybovaly desítky procent maturantů a to nejen na SOU, ale nemálo jich bylo i na gymnáziích. Můj oblíbený výsledek je tento:

Vyberte správné tvrzení o velikosti následujících dvou výrazů:

$$\frac{1}{2} - \frac{1}{3} \qquad 0,2$$

- (A) Větší je hodnota vlevo.
- (B) Větší je hodnota vpravo.
- (C) Obě hodnoty jsou stejně velké.
- (D) Nedá se určit, která hodnota je větší.

Odpovědělo správně jen 59 % maturantů a jen 76 % maturantů na gymnáziu. Připočtete-li k tomu, že odpověď D volí málokdo a že při náhodné volbě by správných odpovědí bylo 25 %, lze konstatovat, že asi polovina maturujících gymnazistů a tři čtvrtiny ostatních maturantů neumí odečítat zlomky! Není pochyb, že 99 % z nich úspěšně odmaturovalo.

Je již obecně přijímaným faktem, že klasifikace a výsledky spolu prakticky nesouvisejí. Opakovaně se v našich šetřeních potvrzuje, že dva žáci s úplně stejným výsledkem v testu mohou mít na jedné škole čtyřku a na jiné jedničku (viz www.scio.cz/skoly/vs/znamkynass.asp).

Tento stav zcela znehodnocuje jakoukoliv vypovídací schopnost maturitního vysvědčení. Nejen že nevíme, jaké znalosti odpovídají jaké známce, dokonce nevíme ani to, zda držitel maturitního vysvědčení má znalosti žáka základní školy.

Toto by skutečně státní maturita z větší části odstranila. Otázka je, zda to potřebujeme a zda jsme si vědomi důsledků. Po spuštění státní maturity budou školy muset reagovat především na to, že jejich žáci nesplní požadavky – propadnou. Na SOU jich mohou být desítky procent (v Polsku v prvním roce spuštění propadla dokonce jedna celá škola). To povede k tomu, že školy takové žáky nebudou pouštět k maturitě, vytlačí je na horší školy (bez maturity), případně úplně mimo vzdělávací systém. Počet maturantů se sníží. Vzroste zájem o gymnázia, kde bude větší jistota úspěšné maturity, a to na úkor SOŠ a zejména SOU, kde naopak bude složení státní maturity nejisté. Potvrdí se také obavy odborných škol, že zavedení státní maturity omezí prostor, který mohou věnovat odborné přípravě. Nehodnotím, jen konstatuji.

Čím náročnější státní maturity budou, tím budou tyto důsledky citelnější. Budou-li příliš snadné, ztratí jakýkoliv kredit a vyvolají odpor pedagogické veřejnosti. Viz maturita jako kvadratura kruhu.

6. Státní maturita zaručí maturantům důležitý certifikát.

A kdo takovou věc postrádá a potřebuje? Po deseti letech přípravy maturit se zdá, že nikdo. Trochu překvapivě i stávající maturita platí v celé EU. A tam, kde neplatí, to státní maturita nikterak nezlepší.

7. Příprava státní maturity již stála spoustu peněz a čím déle se bude odkládat, tím bude dražší.

Omyl! I kdyby CERMAT dál zcela bezvýsledně utrácel desítky miliónů ročně, ušetříme.

Podle údajů MŠMT byly náklady na přípravu státní maturity a provoz CERMATu následující:

Rok 1999: 3 715 000 korun
Rok 2000: 13 991 000 korun
Rok 2001: 20 354 909 korun
Rok 2002: 20 706 923 korun
Rok 2003: 20 190 255 korun
Rok 2004: 22 575 000 korun

V letech 2005 a 2006 nelze předpokládat snížení, navíc CERMAT dostal z FEU na přípravu maturit dalších 6 711 634 Kč (viz projekt KVALITA I www.msmt.cz/files/pdf/BH050506SPKVALITAI.pdf - doporučuji k prostudování), Sondy maturant 97, 98 a 99 stály dohromady přes 50 miliónů. V součtu jde tedy o více než 200 miliónů korun.

Kdo se však domnívá, že po spuštění státních maturit výdaje začnou klesat, mýlí se. Není pochyb, že dosavadních 22,5 miliónů ročně (nebo víc) pro CERMAT zůstane zachováno, spíše však bude navýšeno. Kromě toho spoustu peněz spotřebuje vlastní provádění maturit. Bude třeba zajistit regulérní kontrolované podmínky testování pro více než 80 000 žáků nejméně u dvou předmětů. Jen velmi hrubým odhadem by Scio něco takového umělo kompletně zabezpečit za 40 až 50 miliónů. Náklady CERMATu však zatím vždy byly nejméně trojnásobné, musíme tedy počítat s částkou přes 150 miliónů každý rok. Pochopitelně, že část této ceny může být ukryta v neplacené práci učitelů či v nákladech přenesených na kraje, i tak to ovšem budou výdaje.

Čím dále tedy maturitu odložíme, tím více ze státního rozpočtu ušetříme.

Nemohu si odpustit poznámku: V roce 1998 vzbudila velký rozruch skutečnost, že Scio vyhrálo veřejnou soutěž na zakázku na testy pro Sondy Maturant a dostalo zaplacené 1,8 miliónu korun za testy z pěti předmětů. Jeden ředitel gymnázia na nás dokonce podal trestní oznámení. V testech nebyla jediná chyba. V anketě byla řediteli i učiteli kvalita testů hodnocena jako velmi dobrá. Při pohledu na náklady a výsledky CERMATu si jen skutečný milovník státní byrokracie může myslet, že pověřit přípravou jakéhokoliv testování státní instituci je lepší než vybírat ze soukromých firem.

Devatero řemesel - desátá bída

Vyslovil jsem pochyby, zda nám státní maturita pomůže. V prvních pěti položkách ale jde o reálné problémy našeho vzdělávacího systému. O tom, zda jsou (ještě stále) vážné, lze polemizovat. Pro každý z nich zvláště je ale možné hledat efektivní řešení, například pro druhý to jsou mezinárodní výběrová šetření, pro třetí lokální sledování přidané hodnoty, pro čtvrtý správné rozdělení kompetencí a vytvoření jediného RVP pro všeobecné střední vzdělání. Nelze však vyřešit všechny najednou jediným opatřením, jednou státní maturitou.

Myšlenka, že více důvodů je lepší než jeden, je v tomto případě scestná. Jednotlivé uvažované funkce státní maturity se navzájem vylučují. Je smutné sledovat diskutující, kteří se shodují na zavedení státní maturity, každý však z jiného důvodu, které nejsou slučitelné.

Takového omylu se někteří úředníci MŠMT dopouštějí poměrně často. Uvažovaná národní hodnotící zkouška na konci páté a deváté třídy má mít ještě více funkcí než maturita, a tak nemůže pořádně plnit žádnou (doufejme, že se tohoto záměru MŠMT už vzdalo).

Dalším zvláště povedeným příkladem je výstupní hodnocení, které mělo mít současně diagnostickou a selektivní funkci (a ještě další!). Učitel základní školy měl dát učiteli střední školy užitečnou zprávu o žákovi a současně měla střední škola podle výstupního hodnocení rozhodovat o přijetí dítěte. Třídní učitel jistě bude (a je to tak správné) při psaní výstupního hodnocení hájit zájmy žáka. Na prvním místě bude tedy upozorňovat na žákovy přednosti (např. že je „chytrý“), na druhém na jeho slabiny - proč ale upozorňovat na problémy, když mohou být příčinou nepřijetí.

Vraťme se k maturitám.

Všeobecná středoškolská zkouška

Podle mého názoru je jediným vážným důvodem pro státní maturity důvod pátý. Důvody pro státní maturitu bychom totiž vždy měli posuzovat z obecnějšího hlediska, zda přispějí ke zkvalitnění vzdělávání a zda vložené prostředky budou využity efektivně.

Skutečnost, že některé střední školy opouštějí lidé s maturitním vysvědčením, kteří neumějí nic, je asi vážná (i když – víme o tom už devět let a zdá se, že jsme si zvykli). Je zarážející, když maturant neumí počítat zlomky, pracovat s procenty, nerozumí správně jen trochu složitějšímu textu atd. atd. Jsou to všechno znalosti základní školy. Nevadí mi, když si zdravotní sestra (která má maturitu) bude plést Jana a Pabla Nerudu, ani nemusí umět řešit goniometrické rovnice. Při informacích, které o skutečných znalostech maturantů mám, ale trnu, že mi do žíly píchne 30% roztok namísto 3%.

Rozumným řešením by tedy bylo zavést státní zkoušku, která je pouhou podmínkou ke složení maturity. Musel by jí však projít každý maturant. Zkouška by zkontrolovala, zda má dané všeobecné základní znalosti. Tím bychom se navíc vyhnuli problémům s rozdílnou výukou na různých typech středních škol.

Taková zkouška by zaručila (mě jako pacientovi, ale například i zaměstnavatelům), že maturant umí trojčlenku, že pochopí i složitější text, případně že umí odeslat e-mail a že s pomocí slovníku přečte jednoduchý text alespoň v jednom cizím jazyce. Dobrým východiskem by mohly být testy PISA pro 15leté žáky.

Není pochyb, že mnozí dnešní maturanti by takovou zkoušku skládali jen těžko, a to nejen na SOU. Pár tisíc by se jich našlo i na gymnáziích. Na druhé straně by takovou zkoušku uměl složit mnohý absolvent školy základní. Proč ne?

Taková zkouška by vyřešila problém s maturanty, kteří neumějí nic. Přispěla by nejspíše i k tomu, že by střední (ale i základní) školy méně dbaly na to, aby se vše odučilo, a více na to, aby si žáci znalosti a dovednosti ze školy skutečně odnášeli. Řeší i problém povinné maturity z matematiky – úplně základní věci by součástí takové zkoušky jistě byly a žádat víc od všech je v dané situaci nesmysl.

Předpoklady pro takovou zkoušku jsou tři:

- A. Zkouška musí mít rozumně omezený obsah. Nesmí podlehnout tlakům různých předmětových pošetilců, kteří si nedovedou představit, že maturant neumí vyjmenovat všechny Přemyslovce, nečetl Čapka a nezná rovnici elipsy. Nejlepší by bylo, kdyby její rámec stanovila občanská komise, tedy uživatelé vzdělání, zaměstnavatelé a nikoliv pedagogové.
- B. Zkouška se nesmí jmenovat maturita. Opakuji! **Zkouška se nesmí jmenovat maturita!** Jinak nelze naplnit bod A a budeme zase u kvadratury kruhu na samém začátku. Například by se mohla jmenovat *Všeobecná středoškolská zkouška*. Pak by nikomu nevadilo, že je nenáročná a že rozhodně není maturitou, že je pouhým předpokladem k maturitě.
- C. Důvod pro zavedení takové zkoušky musí být jasný a v průběhu příprav se nesmí měnit či rozměňovat, jak se to stalo u současné podoby státní maturity. Zkouška má ověřovat, že každý maturant má definované základní znalosti (nic víc). Jistě by byla i jistým, i když asi malým, příspěvkem k řešení problémů ad 1, 2, 3 a 6. Ale to už nejsou důvody pro její zavedení, ani není možné na tyto cíle myslet během její přípravy. To může být jen příjemným vedlejším produktem úplně na konci.

V podobném základním režimu by bylo možné ještě uvažovat o zkouškách z cizích jazyků, zejména z angličtiny. Opět je ovšem třeba se s náročností zkoušky držet hodně při zemi, aby byla přijatelná i pro všechna SOU a SOŠ, a to za současných reálných podmínek výuky (a nikoliv za ideálních). I tak by taková zkouška sehrála významnou roli ve zkvalitňování výuky cizích jazyků. Pro vyšší úroveň již zkoušky existují (PET, FCE, Zertifikat Deutsch) a není důvod vytvářet nové ani je celoplošně zadávat.

Rizika státní maturity

Uvádím jen stručně sedm hlavních rizik. Netvrdím, že ke všem uvedeným negativním jevům musí nutně dojít. Rizika ale nelze jen tak přejít slovy „pojdme to zkusit a uvidíme“. Rizika jsou příliš vážná, mnohde mohou být změny k horšímu nevratné. Zcela minimálním požadavkem proto je, aby ke každému riziku byla zpracována odborná studie, která posoudí, zda jsou rizika skutečná a případně navrhne nápravná a „bezpečnostní“ opatření.

Pokud vím, takové studie neexistují. Bez posouzení rizik je spuštění státních maturit velmi nezodpovědné. Stejně jako při spuštění jaderné elektrárny je i zde namísto předběžná opatrnost, škody sice nebudou tak viditelné, ale mohou být stejně zásadní a obtížně napravitelné.

1. Pokles celkové úrovně středoškolské výuky

Jak již bylo uvedeno, úroveň státní maturity musí být nutně nízká, taková, aby ji byli schopni naplnit i žáci ze SOU. Podstatná (a možná jediné podstatná) bude úroveň: uspěl X neuspěl. Pro řadu škol, zejména gymnázia, ale i pro některé SOŠ, bude tato úroveň nutně významně nižší, než je úroveň v současnosti požadovaná. Započtíme k tomu nejen možnou rezignaci ze strany některých učitelů, ale zejména tlak ze strany žáků (proč se to mám učit, když to u státní maturity nebudu potřebovat). Nelze ani vyloučit, že vzniknou střední školy, jejichž jediným účelem bude připravit své žáky na státní maturitu. A to právě na nastavené nízké úrovni.

Oficiální nastavení „nízké laťky“ maturity státem snímá zodpovědnost za dosahovanou úroveň ze škol a učitelů. Jakkoliv je dosud tato úroveň velmi různá, zodpovídá za ni škola.

Výsledkem zavedení státní maturity tedy může být celkový pokles úrovně středoškolské výuky. Tedy pravý opak očekávaného výsledku.

2. Zúžení cílů středoškolské výuky

Jde o jev známý ze všech zemí světa. Kdykoliv je zavedena důležitá zkouška, soustředí školy, učitelé i žáci svoji pozornost na přípravu na tuto zkoušku. To má samozřejmě vliv na omezení jiných cílů vzdělávání, které zkouška neobsahuje.

Státní maturita založená na testech s výběrem odpovědi nebo s krátkou tvořenou odpovědí ovšem nemůže postihnout všechny cíle výuky jednotlivých předmětů. Nutně se soustředí na znalosti a dílčí jednodušší dovednosti. O sledování cílů výuky, jak jsou nyní koncipovány v rámcových vzdělávacích programech, tedy o sledování rozvoje klíčových kompetencí žáků, nemůže být vůbec řeč.

3. Krok proti kurikulární reformě

Probíhající kurikulární reforma je založena mj. na omezení množství učiva, na menším důrazu na znalosti a naopak na rozvoji klíčových kompetencí žáků. Jak bylo uvedeno dříve, tyto cíle státní maturita nepodporuje, ale naopak potlačuje.

Významný je také časový nesoulad. V současné době není vůbec jasné, o jaké kurikulární dokumenty se Katalogy cílových požadavků k maturitě opírají. Mluví se v nich sice o rámcových vzdělávacích programech, ale ty pro střední školy dosud neexistují.

Logické a jediné možné by bylo, aby obsah státní maturity vycházel z těch **závazných** kurikulárních dokumentů, podle kterých mají být žáci vyučováni. Zatím to jsou platné osnovy, podle kterých budou vyučováni studenti středních škol minimálně ještě do roku 2011, kdy odmaturují poslední.

Spuštění státních maturit v roce 2008 tedy buď znamená zavádět je podle starých osnov (které však jediné dosud platí a školy jsou povinny se jimi řídit), což ale v době připravované reformy není žádoucí. A nebo v jejich obsahu vycházet z jakýchsi dosud neexistujících RVP, což je nejen věcně nemožné, ale bylo by to v rozporu s platnými předpisy.

4. Chaos v kurikulárních dokumentech

Skutečnost, že v současné době vzniká RVP pro gymnázia a RVP pro odborné střední školy bez toho, že by bylo jasně vymezeno společné jádro, je zarážející. Z čeho mají tedy vycházet katalogy cílových požadavků k maturitě? Kdo a jak bude hledat společné jádro? Co bude obsahem maturitní zkoušky?

5. Švindlování a pokles morální autority středních škol

Z internetové diskuse na webových stránkách časopisu Reflex. Autor: *vaki* | přidáno: 14:29, 06. 11. 2006: „Jakmile se zavedou státní maturity, začnou školy soutěžit o to, která bude mít lepší výsledky. Školy se budou právem obávat, že dopadnou-li jejich maturanti špatně, přijde na ně inspekce a ještě ztratí na pověsti. Zároveň ale na regulérnost maturit budou dohlížet učitelé příslušné školy. Bude jejich bytostným zájmem přivířit oči nad taháky, spoluprací studentů a napovídáním. Jeden "supervizor" z cizí školy nemá šanci tomu zabránit, když se testy píšou řekněme ve čtyřech místnostech najednou. Pokud by nějaká škola přesto chtěla studenty poctivě hlídat, skončí na konci žebříčku a příště si to rozmyslí. Ve výsledku budou známky z maturity úrovně vzdělání odpovídat méně než teď, kdy o nich podle své libovůle rozhodují místní učitelé.“ Autor dodává: „ Jen jsem vycházel ze svých starých zážitků ze Sondy maturant, která byla zcela nezávazná, ale už tehdy se učitelé báli, abychom neskončili špatně, a podle toho ten dozor vypadal.“

Postřeh z internetové diskuse jistě nemusí být bezchybný. Je ale třeba si uvědomit, že dokonce není ani nutné, aby k popisovaným jevům skutečně či masově docházelo. Pokles morální autority střední školy způsobí už jen to, že se na veřejnosti objeví dojem, že k takovým jevům dochází.

6. Školská veřejnost není na státní maturitu připravena

Součástí maturit má být také tzv. strukturovaná písemná práce. Vedení CERMATu uvádí: „Příklady strukturovaných písemných prací jsou zveřejněny v katalogích požadavků k maturitní zkoušce na www.cermat.cz. Psaní kratších slohových útvarů tohoto charakteru je běžnou součástí dnešní výuky. Navíc dovednost psaní kratšího textu tohoto formátu odpovídá více praktickým potřebám dnešních lidí.“ (Právo, 24.11.) To ovšem zdaleka nestačí. S tím, co je strukturovaná písemná práce a podle jakých kritérií bude hodnocena, se musí seznámit nejprve všichni učitelé českého jazyka. Teprve potom s tím mohou být seznámeni studenti. Právě pro studenty je nezbytné vědět, podle čeho budou jejich práce hodnoceny. Jak jinak by je mohli dobře napsat. Teprve potom se mohou na takovou zkoušku začít připravovat.

Psaní slohových prací je opravdu běžnou součástí dnešní výuky. Zcela neběžné však je, aby tyto práce byly hodnoceny podle jasných, předem daných kritérií, a pokud již taková kritéria stanovena jsou, jsou u různých učitelů diametrálně odlišná. Jak jinak by se mohlo stát, že různí učitelé jednu konkrétní maturitní písemnou práci (napsanou podle dosavadních zvyklostí) ohodnotili klasifikačními stupni od 1 do 5, jak to kdysi ověřil kolega Jaroslav Petřivalský z Chebu.

Ke změně takového stavu a zavedení strukturované písemné práce nestačí vyvěsit pravidla na internetu. Je zapotřebí soustavného a dlouhodobého vzdělávání učitelů, příprava žáků. Společnost Scio kdysi zvažovala, že test obecných studijních předpokladů doplní o esej (tedy o strukturovanou písemnou práci), jak to je obvyklé u testu SAT (Scholastic Aptitude Test) v USA. Potřebný čas na zavedení jsme tehdy z výše uvedených důvodů odhadli na 7 let.

7. Nepřesvědčivě připravená realizace

Kvalita testů, které produkuje CERMAT, je zatím nízká, jsou v nich nejen technické a metodologické, ale i závažné věcné chyby. Nejvážnější však je, že se situace v průběhu let nijak nezlepšuje, spíše naopak.

Aféra kolem chyb v testech v Maturitě nanečisto z jara 2006 je všeobecně známa. Důvodem k rezignaci minulé ředitelky CERMATu byly chyby ve vyhodnocení jednoho z testů Maturity nanečisto v roce 2005. Samotná chyba je sice nepříjemná, ale může k ní přes všechna opatření dojít. Zaráží však skutečnost, že chyba nebyla odhalena ani během vyhodnocování testu. To signalizuje, že nejsou dodržovány standardní postupy práce s testy.

O kvalitě práce CERMATu svědčí také to, že společnosti Scio a Kalibro stále úspěšně nabízejí za peníze analogické produkty, jaké nabízí CERMAT zdarma. Stovky základních a středních škol a řada krajů raději zaplatí za kvalitnější testy, než aby používaly testy Cermatu, které mohou mít zdarma. V prosinci 2005 společnost Scio testovala 12 000 žáků 9. tříd, CERMAT nabízel testování žáků 9. tříd zdarma pro únor 2006. Do testování Scio v prosinci 2006, které si školy platí samy, je přihlášeno přes 33 000 žáků 9. tříd, a to i přesto, že CERMAT opět nabízí testování zdarma v únoru 2007.

O chabé připravenosti státní maturity svědčí i „péče“ o legislativní zabezpečení:

CERMAT nezná a nedodržuje zákon o 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím. Podle právních analýz, které si společnost Scio nechala zpracovat, je CERMAT povinen zpřístupnit veškeré zjištěné výsledky veřejnosti, včetně výsledků všech zúčastněných škol kteréhokoliv šetření. Opakované tvrzení zodpovědných pracovníků, že tzv. žebříčky škol nebudou zveřejněny, zcela pomíjí skutečnost, že ze zákona 106/1999 Sb. vyplývá povinnost tyto informace poskytnout jakémukoliv žadateli.

CERMAT shromažďuje osobní údaje žáků, aniž je využívá, což je v rozporu se zákonem o ochraně osobních údajů. Na druhé straně opakovaně argumentuje, že pracuje s utajovanými skutečnostmi, což zajisté není pravda. Pokud by to tak bylo, museli by mít alespoň někteří pracovníci CERMATu prověrku Národního bezpečnostního úřadu. Z toho ovšem na druhé straně vyplývá, že např. ochrana připravovaných testů je velmi slabá. Kterýkoliv z pracovníků, který s nimi pracuje, je může z úmyslu i z nedbalosti zpřístupnit veřejnosti, za což může být postížen nejvýše do čtyřnásobku svého platu.

Závěrečná poznámka autora

První úvahy některých čtenářů nebudou bohužel směřovat k obsahu problému, ale k mé osobě (zkušenost mě naučila). Proč to ten Šteffl píše? Jak na odložení či zrušení státních maturit vydělá? Nebo chce vydělávat na té Všeobecné středoškolské zkoušce? Jak? Takovým lidem je ale marné něco vykládat.

Pro ty ostatní: Firmě EXAM, s.r.o. (viz www.exam.sk), což je slovenská analogie společnosti Scio, přineslo zavedení státních maturit a také státní projekt MONITOR velmi výrazné zvýšení obratu. Podobně v Polsku se z testů a z testování stal významný trh. Jak by také ne, jakmile stát začne povinně a certifikovaně testovat, všichni se začnou bát neúspěchu a chtějí se připravit – školy i žáci. Testování zaplaví školy. Není pochyb, že něco podobného by se stalo i u nás. Pokud maturity nebudou odloženy, očekávám zvýšení zájmu již o jarní testování žáků třetích ročníků v rámci projektu Vektor v řádu milionů korun (čtenáře zmiňované v předchozím odstavci chci ještě upozornit, že jde o obrat a nikoliv o zisk). Jiná příprava stěží bude k dispozici. Koupí ji školy i žáci.

Přesto dávám přednost odložení či zrušení státních maturit, o kterých jsem nyní přesvědčen, že budou vzdělávání v České republice spíše škodit než prospívat. Připravovat testy na úrovni CERMATu (a takové budou pro přípravu nejvíce žádány) pokládám navíc za trochu nedůstojný úkol. Mnohem raději využiji jiných rozumnějších příležitostí, jak nabídnout kvalitnější služby školám (ale i krajům, obcím či jednotlivcům), které jim skutečně pomohou a které si podle vlastního uvážení mezi konkurenčními nabídkami vyberou.